

»Svima bi nam bolje bilo . . .
Da sam ja učiteljica!«

Koliko je neposrednosti, svjetla i perspektive sadržano u ova dva stiha!

I na kraju: pjesma »Da sam ja učiteljica« pokazuje pjesnikovu sposobnost otkrivanja i shvaćanja dječje psihe. Njegov doživljaj preokupacija što ispunjavaju svijet maloga seoskog dječaka – zaodjenut je u formu slobodnog stiha – koji doživljavamo kao prozno kazivanje: nesputano, odmjereno i sažeto.

A opet, koliko neslućene poezije krije u sebi ovaj poetski govor!

Lirika Dragutina Tadijanovića donosi stvarnost, istinska zbivanja i doživljaje, kondenzirane u jednostavne pjesničke slike. Suprotstavljene jedna drugoj, te poetske slike stvaraju neprolazni svijet pjesama, izgrađenih na kontrastima te simboličari boja i zvukova; posebno na izražajnosti i jasnoći pjesničke riječi, kao i sugestivnosti ritma.

Tematski, ta poezija rijetko kada evocira radosne trenutke života (koje npr. možemo doživjeti u pjesmi »Visoka žuta žita«), već se vezuje za motive osamljenosti, tihe tuge i nepovratno protjecanje života. Sve to nalazimo i u pjesmama »Dugo u noć, u zimsku bijelu noć« i »Mjesečini«, pa i naoko vedra pjesma »Da sam ja učiteljica« izriče misao o prolaznosti.

O VOJNIČKOM GOVORU

Milorad Dešić

U svakom jeziku, pa i u srpskohrvatskom, ima veći broj govora (u literaturi ih obično nazivaju jezicima) s obzirom na razne struke, specijalnosti, manje ili veće grupe koje su na bilo koji način vezane zajedničkom oblasti interesovanja. Govor bravara razlikuje se po mnogim riječima i izrazima od govora stolara. U sredini onih koji se bave fudbalom ili koji rado gledaju fudbalske utakmice često čujemo: *gol, golman, vratar, tim, momčad, kazneni prostor, slobodni udarac, šut, šutirati, centrirati, neriješen rezultat* itd. Neke su od tih riječi nerazumljive onima koji ne poznaju i ne vole fudbalsku igru. Isto tako govor studenata ima svoje specifičnosti. Pored riječi: *dekan, prodekan, univerzitet, sveučilište, semestar, seminar, brucoš* i drugih, tu srećemo i neke konstrukcije koje ne idu u književni jezik (*Upisao sam ekonomiju u Beogradu*, mjesto boljeg: *Upisao sam se na Ekonomski fakultet u Beogradu*), a nijesu u rijetkoj upotrebi ni riječi: *faks, fakiš, cimer, cimerka* i još neke kojima se ne može priznati književni karakter. (O specijalnim jezicima piše M. Pavlović u knjizi *Uvod u nauku o jeziku*, Beograd, 1959, str. 189–190; v. i *Uvod u opću lingvistiku* Sretena Živkovića, Zagreb, 1958, str. 35–36.)

Vojnički govor takođe ima nekih svojih osobina koje nam daju za pravo da ga smatramo posebnim govorom. To je, da ga odmah definišemo, govor voj-

nih lica uopšte, a prije svega govor vojnika i svih onih starješina koji su svakodnevno s njima u neposrednom dodiru. O tome bi se mogla napisati čitava studija, ali mi ćemo u ovom članku upozoriti samo na neke, najkarakterističnije crte.

Da bismo vojnički govor bolje shvatili i objasnili, potrebno je najprije reći ko se služi tim govorom, koji dio našeg stanovništva. Već smo pomenuli da je to govor vojnika i vojnih starješina koji su najneposrednije vezani za vojnički život i rad. Maternji jezik pripadnika Jugoslovenske narodne armije nije samo srpskohrvatski već može biti i slovenački, makedonski, zatim šiptarski, mađarski i drugi. Naši narodi su u svemu ravnopravni pa i u jeziku kao jednom od važnih obilježja svake nacije. O tome govori i Ustav SFRJ: »Ravnopravni su jezici naroda Jugoslavije i njihova pisma« (čl. 42). U istom članu Ustava stoji: »Izuzetno, u JNA komandovanje, vojna obuka i administracija vrše se na srpskohrvatskom jeziku«. Iz ovoga se vidi da vojna lica, bez obzira na nacionalnost, moraju poznavati srpskohrvatski jezik. Sve to daje poseban karakter vojničkom govoru.

U vojničkoj sredini na malom prostoru istovremeno egzistira više jezika, slovenskih i neslovenskih, i više dijalekata jednog istog jezika (npr. sva tri osnovna dijalekta srpskohrvatskog jezika). I pored toga svaki jezik čuva svoju individualnost zbog toga što njegovi glavni nosioci (vojnici) nisu nikada u istoj sredini duže nego što traje vojni rok (najčešće još kraće vrijeme). Toliki period ne omogućuje jače međusobne uticaje dvaju ili više jezika, ne nastaju mješoviti jezici. Ako u izvjesnim slučajevima i dođe do stvaranja jezičkih mješavina, onda takva pojava ima vrlo ograničen obim i samo privremen karakter (uglavnom ne ostavlja dubljega traga u jeziku vojnika po odsluženju vojnog roka). A što se tiče jezika predstavnika srpskohrvatskih dijalekata, može se reći da se čakavci i kajkavci upravljaju prema štokavcima. Pošto je riječ o jednom jeziku, nije čudno što tu dolazi do izrazitijeg miješanja jezičkih crta i što sve to ima većih posljedica nego u prethodnom slučaju.

Mogli bismo se zapitati: šta je s govorom onih vojnih lica koja dobar dio života provedu u našoj armiji, koji su odabrali vojnički poziv? Da bismo odgovorili na to pitanje, moramo poći od tvrdnje da je jezik ogledalo društva i, da budemo konkretniji, čovjekovog života uopšte. Pošto se većina ovih vojnih lica često seli iz jednog mjesta u drugo, iz jednog kraja naše zemlje u drugi, sasvim je razumljivo što se sve te promjene odražavaju u njihovom jeziku. (U vezi s migracijom stanovništva, koje su danas karakteristične ne samo za našu zemlju nego i za mnoge druge, javlja se jedan od velikih problema savremenog čovjeka: kako se prilagoditi novoj sredini, njenim običajima, shvatanjem i njenom jeziku. Tim pitanjem treba da se bave ne samo etnolozi, sociolozi i psiholozi već i jezički stručnjaci). Navešćemo, radi ilustracije, samo jedan primjer. Lica koja mijenjaju društvene sredine često dolaze u kraj u kome se ne govori onim izgovorom kojim se oni tada služe, tj. ijekavac se nađe u ekavskoj sredini i obrnuto. Došljaci se s početka lome, daju otpor svemu

novome, trudeći se da, pored ostalog, zadrže i svoj izgovor. Ali opet, i pored tolikog otpora, u njihov jezik počinje da se, htjeli oni to ili ne, postepeno uvlače pojedine ekavske odnosno ijekavske riječi. Na taj način dolazi do stvaranja poluekavskog odnosno polujekavskog izgovora. Nešto kasnije novi elementi u potpunosti prevladaju (brzina procesa zavisi od mnogih činilaca), ijekavac na primjer postane pravi ekavac. U manjini su oni koji, iz raznih razloga, ostaju i poslije svih promjena sa ranijim izgovorom. Najzad, napomenućemo da pojava o kojoj je bilo riječi nije odlika samo govora vojnih lica (starješina i vojnika) nego i ostalih naših građana koji govore srpskohrvatskim jezikom, a prelaze iz ijekavske sredine u ekavsku i obrnuto.

Rekosmo da »u JNA komandovanje, vojna obuka i administracija vrše se na srpskohrvatskom jeziku«. Naročito su zanimljive komande koje se čuju pri obučavanju vojnika. One se izgovaraju odsječno, oštro i vrlo glasno. Evo još nekoliko njihovih odlika.

1. Većina komandi ima dva dijela: pripremni i izvršni. Pripremni dio se izgovara nešto duže. To se u vojnim pravilima obilježava na poseban način, npr.: Nadesnorav-NAJS! Izvršni dio je pisan krupnijim slovima.

2. Ima komandi i dijelova komandi koji su nastali srastanjem imperativnih oblika nekih povratnih glagola: Po-KRIS! – od: pokrij se! (komanda za stavljanje kape na glavu), Nadesno rav-NAJS! – od: nadesno ravnaj se!, Od sredine razmak-NIS! – iz: od sredine razmakni se! (komanda za razmicanje), Ka sredini primak-NIS! – od: ka sredini primakni se! (komanda za primicanje).

3. Komande se izgovaraju ekavski: Nale-VO!, Polule-VO!, Napred-MARŠ!, Na mestu-VOLJNO! (ijekavci često govore: Na mjestu VOLJNO!). Ekavski oblici upotrebljavaju se i pri oslovljavanju: »Razumem, družo majore« (glagol je bez dužine).

4. Moramo nešto reći i o akcentu riječi iz kojih su komande sastavljene. Tim prije što se komanduje vrlo glasno (u pisanju se to pokazuje stavljanjem uzvičnika na kraju). A to je dovoljno da se poremeti odnos između elemenata normalnog akcenta riječi. Dogodi se da se dužina nađe ispred akcenta, da posljednji slog bude naglašen (K nō-ZĪ!, Pō-KRĪS!, Nādesno rāv-NĀJS!), a najčešće nema akcenta u pravom smislu riječi. Zbog toga, mislim, nije potrebno akcentovati riječi kad čine sastavni dio komandi. Jer akcentat koji nauka proučava javlja se u mirnom i samo donekle emocionalnom govoru (v. moj članak »Akcentovanje uzvika«, Naš jezik, n.s., knj. XIII, sv. 3–5).

Vojnički govor karakteriše i posebna leksika. »Harmonika« nije samo muzički instrument već i jedan od načina namještanja vojničkih kreveta. »Krug« obično znači određenu površinu zemljišta koju treba svakodnevno očistiti i urediti. Taj krug ne mora da bude okrugao, najčešće je četvrtast!

Na kraju, riječ-dvije o vojnoj literaturi. Danas se ona piše uglavnom ekavski i latinicom (to naročito važi za knjige koje se upotrebljavaju kao udžbenici u vojnoj obuci). Takvo stanje omogućuje u vojničkoj sredini širenje ekavskog izgovora na račun ijekavskog i širenje latinice na račun ćirilice.

IZ ŠKOLSKE PRAKSE

NEKA ZAPAŽANJA O UČENIČKOJ PISMENOSTI

Ivan Sović

Poučavati i učiti učenike materinski jezik težak je i odgovoran zadatak. Uspješno ga mogu obaviti samo oni nastavnici koji znaju i vole svoj predmet. Samo stručnost i ljubav prema jeziku daju dobre rezultate.

Među ostalim zadacima nastave hrvatskosrpskog jezika nalazi se i osposobljavanje učenika u pismenom izražavanju. Radi toga ovom pitanju moraju posvetiti izuzetno veliku pažnju svi oni koji predaju ovaj predmet u školama, ali i ostali nastavnici.

Desetgodišnje iskustvo u radu potaklo me da napišem nekoliko primjedaba o teškoćama i rezultatima u nastavi našega jezika.

Postojeće stanje i stupanj pismenosti ne zadovoljava, osim vrlo rijetkih izuzetaka. Tuže se nastavnici viših razreda osnovne škole, nastavnici škola II stupnja, nastavnici na fakultetima i dr. Ali često se i na tome ostaje.

Tko je kriv i gdje leže uzroci slabom usmenom i pismenom izražavanju u našim školama, i uopće u našem društvu? Ima, bez sumnje, subjektivnih faktora, ali i mnogo više i faktora objektivne prirode. Navest ću samo neke razloge koji su uzrok slabom pismenosti i usmenom izrazu naših učenika, i ljudi uopće.

Nastavu još uvijek izvode nestručni nastavnici. Upravo je nevjerojatno kako u osnovnim školama nastavu hrvatskosrpskog jezika preuzimaju na sebe mnogi ljudi bez obzira na to da li su za to osposobljeni ili ne. Zato se ne treba čuditi slabom uspjehu u nastavi jezika.

Preopterećenost nastavnika vrlo je ozbiljan problem i zapreka u nastavi materinskog jezika. Ovaj je predmet vrlo kompleksan i ima mnoga područja, što zahtijeva mnogo vremena za pripremanje, praćenje stručne literature, i literature uopće, pismeni ispiti i ispravak zadaća i dr.

Učenici su također opterećeni velikim obiljem građe. Oni koji hoće učiti i svladati sve što se traži u školi nemaju mogućnosti da sve nauče. Dijete je opterećeno, iako ulaže napor, ne postiže veći uspjeh i postaje nezadovoljno i pomalo obeshrabreno. Koliko domaćih zadaća moraju pisati naši učenici od najnižih do viših razreda osnovne škole, a da ih nitko ne ispravlja?! Ništa bolja situacija nije ni u školama II stupnja. Domaće zadaće često pišu svi ukućani i susjedi, ili se masovno prepisuju. Takve učeničke obaveze više štete nego što koriste!

Nedovoljna razradenost nastavnog plana i programa doprinosi slabijem uspjehu u nastavi. Program je u osnovi dobar, ali nedovoljno razrađen i zahtijeva odličnog stručnjaka i metodičara. Toga, na žalost, nema i ostvarenje je loše.